

A key contribution of this article is its examination of the socio-economic impact of insight tour operating. It emphasizes the creation of employment opportunities, the stimulation of small and medium-sized enterprises, and the promotion of social cohesion within communities. Furthermore, the study illustrates how tourism initiatives can enhance the visibility of underdeveloped or lesser-known regions, thereby expanding the scope of national tourism and fostering regional integration.

The research adopts a methodological framework that combines systemic and comparative analyses of existing tourism models and policies. It utilizes both quantitative and qualitative data to assess the dynamics of tourism operators' activities, including trends in the number of active operators and the volume of services provided over recent years. These findings are contextualized within the broader socio-political and economic landscape of post-war Ukraine.

In conclusion, the article positions insight tour operating as a transformative tool for Ukraine's post-war recovery. It not only addresses immediate economic and infrastructural challenges but also establishes a framework for long-term, sustainable development. By leveraging its rich cultural and natural heritage, supported by innovative management practices, Ukraine can rebuild its tourism industry to become a cornerstone of its national recovery.

Key words: *Insight tour operating, sustainable tourism, regional development, ecological sustainability, domestic tourism, management, eco-trends*

УДК: 336.221.4 (477)

DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-141-149

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Л. В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук, доцент

С. А. ЩЕРБАНЬ, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено досвід реформування податкової системи зарубіжних країн у повоєнний час. Розглянуто особливості функціонування податкової системи України. Наведено потенційні трансформаційні напрями розвитку, сформовані внаслідок вивчення досвіду відбудови після військових дій на перспективу після закінчення воєнного стану.

Ключові слова: *податкова система, податок, прогресивні ставки податку, фіскалізація, функції податку.*

Постановка проблеми. XXI століття стало для світової економіки часом серйозних випробувань на міцність і доцільність діючих механізмів функціонування. Зокрема і в сфері оподаткування. Так, тотальний локдаун, спричинений пандемією COVID-19, засвідчив низьку ефективність обраного лінійного механізму функціонування податків і потребу в перегляді ролі соціальної справедливості оподаткування в контексті кризових економічних

ситуацій. Наступним випробуванням для світової спільноти стала збройна агресія росії проти України, що зумовила низку криз, від гуманітарної до продовольчої, причому не лише в країнах Європи.

Зважаючи на окреслений стан речей, потреба в перегляді підходів і механізмів функціонування податкових систем, насамперед України, набуває чи не першочергового значення, адже саме податки є основним джерелом наповнення бюджетів країн. При цьому вважаємо, що на особливу увагу з даної позиції заслуговує саме податкова система України – як держави, що стала жертвою військової агресії, втратила значну частину національного господарства та набула підвищених потреб у фінансуванні всіх сфер діяльності, а особливо – оборонної і соціальної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом усього періоду новітньої історії існування України як незалежної держави питання реформування її податкової системи завжди було актуальним. І суть полягала не лише у низкій ефективності оподаткування, що зумовлювалося високим рівнем тінізації економіки (хоча ці два аспекти є взаємопов'язаними та взаємооберненими). Основна проблема недосконалості – у відсутності автентичності та чіткого розуміння, яка саме податкова система буде дієвою в українських реаліях. А нині, у час збройної агресії сусідньої держави, усі зазначені аспекти набули активного загострення та потребують негайного напрацювання напрямів вирішення проблемних питань.

Розглядаючи сучасну податкову систему України крізь призму порівняння з податковими системами країн Європи, Ж. Шило доходить висновку, що її реформування у найближчій перспективі потрібно здійснювати з огляду на концепцію оптимального податкового навантаження та стимулювання економічного зростання на умовах принципів «...нейтральності та справедливості оподаткування, економічної ефективності, стабільності, прозорості та поступового наближення до міжнародних та європейських стандартів» [1, с. 255–256]. Дана думка є цілком раціональною і відповідає сучасним запитам і прагненням суспільства та держави.

Tetiana Subina, Janusz Orłowski вважають, що в основу реформування податкової системи України має бути покладена «...співпраця державних органів з народом та великим, середнім і малим бізнесом, міжнародними організаціями тощо, для формування цілісного, узгодженого, стабільного податкового законодавства. ... Оподаткування повинно розкривати зрозумілу, справедливу, стабільну податкову систему країни», а в умовах воєнного стану та на перспективу набувати «...комплексної реакції з боку державного уряду, для збереження стабільності та розвитку економіки країни» [2]. Автори підтримують і розширюють розуміння позиції, висловленої попереднім науковцем. А ще доволі прозоро окреслюють програму дій уряду в контексті реформування податкової системи України на найближчу перспективу.

Колектив авторів на чолі з Бауліною Т., зважаючи на можливості реформування податкової системи України під час воєнного стану, наголошує на необхідності посилення фіскальної функції податків з одночасним перенесенням

податкового тягаря на заможні верстви населення. Серед конкретних кроків, визначених дослідниками, – підвищення ставки ПДВ, розширення бази оподаткування акцизним податком, запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів, зокрема тих, що перевищують середньомісячну заробітну плату, підвищення ставки податку на доходи фізичних осіб для нерезидентів, впровадження оподаткування фрилансерів [3, с. 65]. Висвітлені пропозиції мають час бути в умовах воєнного стану, в умовах тотального дефіциту бюджетних коштів. Однак на тривалу перспективу варто прислухатися до позицій, висвітлених раніше, адже фіскалізація дієва лише в екстрених умовах і нетривалому періоді, пролонгація такої політики матиме наслідком підвищену тінізацію економіки.

На необхідності реформування податкової системи України через посилення її прозорості наголошують і Глушко А. та Пиріг Я.: «... подальша євроінтеграція профільної нормативно-правової бази та подальша імплементація BEPS; розробка цілісної системної стратегії подолання корупції та тіньового сектору економіки; спрощення адміністрування податків; забезпечення коректної роботи податкових та суміжних виконавчих органів; формування кадрового потенціалу та податкової культури» [4, с. 171–172]. Наведене бачення спрямовується на реформування податкової системи України з наслідками у тривалій перспективі та з усвідомленням базових, в умовах сучасного суспільства, потреб.

Як бачимо, наведені думки відносно розвитку податкової системи України мають різні вектори спрямування, хоча домінантною є позиція щодо реформування у руслі своєрідного відкритого та прозорого діалогу між державою та платниками податків. Однак маємо і радикальні бачення фіскального спрямування. А це вкотре доводить, що питання пошуку напрямів розвитку податкової системи України є актуальним і непростим для вирішення.

Методика досліджень. Під час проведення дослідження використовували наукові методи аналізу і синтезу – для деталізації й об'єднання наявної інформації та практичного досвіду; діалектичний – для узагальнення думок і формування висновків й авторського бачення; історичний підхід і метод порівняння – під час пошуку компромісних рішень використання досвіду реформування податкової системи після воєнних дій; логічний підхід – для формування пропозицій з перспектив розвитку податкової системи України.

Результати досліджень. Формування перспективних напрямів розвитку податкової системи України у сучасних складних умовах воєнного стану вимагає пошуку як уже випробуваних на практиці підходів повоєнної відбудови, так і суто автентичних, зумовлених потребами та забезпечених наявними ресурсними можливостями України. Тобто має вибудуватися своєрідний баланс досвіду та новаторства, здатний сформувати ефективний механізм податкової системи держави, що відбудовується після нищівних руйнувань.

Для прикладу, розглянемо досвід Великої Британії, яка наприкінці Першої світової війни мала катастрофічний рівень зростання безробіття та дефіциту бюджету. Внаслідок таких деструктивних фактів країна змушена була

переглянути інструменти та пріоритети економічної діяльності, зокрема й аспекти реалізації податкової системи.

Характерною особливістю стало початкове зміщення акцентів з непрямих податків на прямі. І найбільших, навіть кардинальних, трансформацій у даному плані зазнало прибуткове оподаткування доходів населення. Зокрема, у 1915 р. зі 160 фунтів до 130 було знижено поріг пільги та підвищено стандартну ставку податку з 5,8 % до 30 %. Надподаток знизився з 5000 до 2000 фунтів і окремо було введено мито на надприбуток. Однак уже в 1920 р. межа звільнення від прибуткового податку була зафіксована на 135 фунтах, хоча її довоєнний рівень складав 250 фунтів. Незважаючи на окреслені заходи, державна скарбниця країни потребувала нових і потужних джерел надходжень. І на цей раз вибір впав на такі платежі, як мито на надприбутки за ставкою 60 % і корпоративний податок для компаній з обмеженою відповідальністю у розмірі 5 % [5]. Відтак, внаслідок реформування податкової системи Великої Британії після II Світової війни, було впроваджено податок на спадщину та податок на нерухомість з вищими, аніж раніше, ставками. Аналогічні дії відбулися і щодо прибуткового оподаткування доходів населення [6].

Спираючись на досвід податкових реформ, проведених країнами Європи після II Світової війни, вчені пропонують уряду України і наразі закцентувати увагу на піднятті ставок прибуткового податку (податку на доходи фізичних осіб в Україні) [7, 8]. Проте, на нашу думку, зазначені заходи можуть бути ефективними лише за умов відсутності інфляції або ж низького її рівня. За інших умов працюватиме виключно активна прогресія, що відносно рівномірно розподілятиме рівень податкового навантаження, а також розширення кола потенційних платників податку. Тільки за таких умов можливе наповнення бюджету достатнім рівнем фінансових ресурсів.

Цікавим є досвід повоєнного відновлення Сполучених Штатів Америки, у якому трансформація податкової системи була заснована на фіскалізації. Зокрема, це знаходило вираження у збільшенні розмірів ставок податків для платників з вищими доходами, а також щодо непрямих податків. Загальне ж переформатування прибуткового податку проводилося з метою залучення до кола платників якомога ширших верств населення [9]. Водночас варто пам'ятати, що подібні заходи активні й актуальні у нетривалому часовому періоді.

Відтак маємо можливість узагальнити наступні факти: у глибоких кризових ситуаціях, до яких відноситься і тривалий воєнний стан в Україні, з метою відновлення економіки необхідним є пошук активних і дієвих напрямів розвитку податкової системи. Як правило, вони є непопулярними і в за інших рівних умов у мирний час призвели б до занепаду країни. Однак у ситуації тотального браку фінансових ресурсів бюджету найдієвішими були і залишаються такі, як підняття ставок прямих податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб (як одного з найбільшим колом платників) і податку на прибуток, а також перегляд об'єктів (бази) оподаткування та ставок непрямих податків.

Звертаючи увагу на податкову систему України у мирний час, слід виокремити наступні властиві їй проблеми: надмірна фіскалізація; значна кількість недієвих пільг; податкове законодавство, спрямоване на підтримку окремих платників чи їх груп; нівелювання соціальних критеріїв як базису функціонування; відсутність належного змістового наповнення та дієвості таких показників, як неоподатковуваний мінімум, мінімальна заробітна плата тощо.

Воєнний стан ознаменувався не лише руйнуванням національного господарства України та критичним станом усіх сфер діяльності, а й активним пошуком напрямів подолання кризи. І одним з пріоритетних аспектів діяльності стала орієнтація на кандидатство, а згодом членство держави в Європейському Союзі. Це передбачає низку активностей, зокрема інтеграцію у середовище світової торгівлі; розширення логістичних маршрутів з європейськими країнами-партнерами; переорієнтація з експорту сировини на експорт продуктів переробки; дерегуляція та лібералізація економіки; енергетична та кліматична модернізація; долучення вітчизняних компаній і виробників до відбудови; розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу.

У контексті окреслених цілей важливим є розуміння ролі податкової системи держави у їх досягненні, а також векторів реформування останньої. І з даної позиції першочерговим кроком є переорієнтація функціонального спрямування податкової системи з фіскального на регулююче. Тобто схильність до політики стимулювання економічної діяльності. Для цього слід оновити систему податкового регулювання в контексті коригування системи податкових пільг (зробити їх дієвими для широкого кола платників), а також елементів податків (розширення бази оподаткування (за рахунок диверсифікації діяльності та сприяння розвитку малого і середнього підприємництва), коригування рівня податкових ставок (цілком можливо шляхом прогресії). Зазначені заходи матимуть позитивний загальний ефект, особливо – для галузей національного господарства з високим експортним потенціалом.

Окремим необхідним і навіть безумовним аспектом має стати максимальне врахування всіх можливих факторів впливу на податкову систему для формування її оновленої моделі. Причому крім традиційних економічних і кон'юнктурних підвищену увагу слід звернути на поведінково-психологічні аспекти. Саме останні здатні сприяти створенню нової моделі поведінки платників податків.

У контексті згаданих поведінково-психологічних факторів окремою ціллю реформування податкової системи України має стати соціалізація оподаткування – як прямого, так і непрямого. Її базис повинен створюватися на умові надання соціальним показникам реальних і дієвих вимірів: формування неоподаткованого мінімуму як фактичної величини, що не підлягає оподаткуванню; коригування рівня прожиткового мінімуму (з розрахунком національного споживчого кошика відповідно до актуальних на даний час потреб) та мінімальної заробітної плати тощо. Окрема обов'язкова умова – прогресивність оподаткування на умовах соціальної справедливості як доходів від трудової діяльності, так і в бізнес-середовищі (зокрема, єдиний податок). В

останньому це уможлиблюється за рахунок зміни об'єкта оподаткування з виручки на прибуток. Щодо непрямого оподаткування, то проявлення соціалізації для даної групи податків передбачає варіювання ставки податків залежно від актуальності продукту (товару) для забезпечення життєдіяльності людини: товари першої необхідності – звільнити від оподаткування, предмети розкоші чи шкідливі для здоров'я (за визначеним і затвердженим переліком) – оподатковувати за максимальною ставкою тощо. Обов'язкова умова – реальний перегляд продуктів, товарів і послуг на предмет, що в умовах сьогодення є необхідністю (наприклад, мобільний зв'язок, електроенергія, паливо тощо), а що – розкішшю (зокрема, статусні автомобілі, хутро, прикраси і т.п.).

Варто також пам'ятати, що реформування податкової системи України повинно враховувати і такий напрям, як пріоритетність екологічності й енергоефективності економіки. Використання у виробничій діяльності інновацій, енерго- й екологозберігаючих технологій повинне бути заохочене відповідними послабленнями в оподаткуванні, зокрема у вигляді податкових пільг. На противагу зазначеному, недотримання чи саботування або порушення таких умов повинно мати наслідком систему жорстких штрафів.

Вивчаючи сучасний економічний вимір України, зарубіжні експерти схиляються до думки, що ключові напрями реформування податкової системи держави мають бути зосереджені на таких аспектах, як: оподаткування багатства, збільшення ставок податків з одночасним переведення їх у площину прогресивності, розширення бази оподаткування по існуючих податках і платежах, долучення до числа платників податків тіньовий сектор економіки, а також осіб, які залишалися поза сферою впливу податкової системи [10]. Однак для впровадження податку на багатство мають бути чітко визначені критерії даної категорії. А от долучення до когорти платників представників тіньового сектору економіки можливе виключно за умови застосування системного механізму стимулів і покарань.

Висновки. Очевидно, що відбудова держави по завершенні дії воєнного стану потребуватиме значних обсягів фінансових ресурсів. І одним з найперспективніших джерел фінансових ресурсів є і будуть саме податкові надходження, як результат функціонування податкової системи. Однак використання суто фіскальних важелів у досягненні цілі може принести позитивні результати лише у короткостроковій перспективі. А Україні наразі необхідні кардинальні зміни, з результатами стратегічного характеру. І напевне, що це має бути реформа податкової системи у напрямі активізації регулюючої функції податків.

Функціонування податкової системи України протягом усього періоду незалежності повсякчас викликало багато заперечень і неузгоджень. При цьому вектори її розвитку завжди були сталими: прихована фіскалізація та посилення податкового тиску з пом'якшеними умовами оподаткування для окремого кола платників.

Наразі вибудовуються нові вектори реформування податкової системи України, що мають враховувати як традиційні – кон'юнктурні, економічні,

фінансові фактори, так і новітні, психологічні та поведінкові. Саме останні, на підйомі рівня національної свідомості, здатні створити нове українське економічне диво. Адже, за умови усвідомлення платниками податків залежності власного добробуту від рівня економічного розвитку держави, за допомогою м'яких поштовхів інструментами соціальної, економічної і організаційної сфер, можливо сформувати нову модель економічної поведінки, а відтак і нові механізми та нову модель податкової системи.

Література:

1. Шило Ж. С. Реформування податкової системи України: проблеми та перспективи. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Економічні науки. 2023. Вип. 1. С. 247–258.
2. Subina T., Orłowski J. Реформування податкової системи України. *Studia Prawnoustrojowe*. 2023. № 60. DOI: 10.31648/sp.8591.
3. Бауліна Т. В., Гаршина О. К., Соломко Т. Ю., Рудаков О. М. Напрями реформування податкової системи України в умовах воєнного стану з метою забезпечення економічного розвитку країни. *Economic synergy*. 2023. № 4. С. 53–69.
4. Глушко А. Д., Пиріг Я. М. Податкова реформа в Україні: виклики та перспективні напрями реалізації. Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 170–172.
5. End of war and fiscal change. *The Cabinet Papers*. Режим доступу: <https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/end-war-fiscal-change.htm>. (дата звернення 24.09.2024).
6. What the aftermath of WW2 can teach us about where taxes are heading now. *Blue SKY Chartered Financial Planners*. Режим доступу: <https://blueskyifas.co.uk/what-the-aftermath-of-ww2-can-teach-us-about-where-taxes-are-heading-now/>. (дата звернення 24.09.2023).
7. Torregrosa S., Sabaté O. How wartime inflation affected tax progressivity and redistribution. *The Economics of the Second World War: Seventy-Five Years On*. VoxEU. Режим доступу: <https://voxeu.org/debates/commentaries/how-wartime-inflation-affected-tax-progressivity-and-redistribution>. (дата звернення 23.09.2024)/
8. Steinmo S. The evolution of policy ideas: tax policy in the 20th century. *British Journal of Politics and International Relations*. 2003. № 5 (2). P. 206–236.
9. Toder E. What Tax Experts Can Contribute: Lessons from World War II. Taxpolicycenter. 31.03.2020. URL: <https://www.taxpolicycenter.org/taxvox/what-tax-experts-can-contribute-lessons-world-war-ii>. (дата звернення 24.09.2024).
10. Inman P. Ukraine needs 'radical' reform to sustain war effort, warn economists. *Support the Guardian*. 2022. № 9 URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/09/ukraine-needs-radical-reform-to-sustain-war-effort-warn-economists>. (дата звернення 12.10.2024).
11. Macroeconomic policies for wartime Ukraine. VoxEU. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/macroeconomic-policies-wartime-ukraine> (дата звернення 12.10.2024).

References:

1. Shilo, Zh. S. (2023). Reforming the tax system of Ukraine: problems and prospects. *Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management*. Economic sciences, issue 1, pp. 247–258. [in Ukrainian].
2. Subina, T., Orłowski, J. (2023). Reforming the tax system of Ukraine. *Studia Prawnoustrojowe*, no. 60. DOI: 10.31648/sp.8591.
3. Baulina, T. V., Garshina, O. K., Solomko, T. Yu., Rudakov, O. M. (2023). Directions of reforming the tax system of Ukraine under martial law in order to ensure the economic development of the country. *Economic synergy*, no. 4, pp. 53–69. [in Ukrainian].
4. Hlushko, A. D., Pyrig, Y. M. (2023). Tax reform in Ukraine: challenges and promising directions of implementation. Collection of materials of the 1st All-Ukrainian scientific and practical conference dedicated to the 55th anniversary of the Department of Finance and Banking «*Actual problems of finance development in the conditions of digitization of the economy of Ukraine*». Vinnytsia: DonNU named after Vasyl Stus. Pp. 170–172. [in Ukrainian].
5. End of war and fiscal change. *The Cabinet Papers*. URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/end-war-fiscal-change.htm> (date of access 24.09.2024).
6. What the aftermath of WW2 can teach us about where taxes are heading now. *Blue SKY Chartered Financial Planners*. URL: <https://blueskyifas.co.uk/what-the-aftermath-of-ww2-can-teach-us-about-where-taxes-are-heading-now/>. (date of access 24.09.2023).
7. Sara Torregrosa and Oriol Sabaté (2019) How wartime inflation affected tax progressivity and redistribution. *The Economics of the Second World War: Seventy-Five Years On*. VoxEu. 27.11.2019. URL: <https://voxeu.org/debates/commentaries/how-wartime-inflation-affected-tax-progressivity-and-redistribution>. (date of access 23.09.2024).
8. Steinmo, S. (2003). The evolution of policy ideas: tax policy in the 20th century. *British Journal of Politics and International Relations*, no. 5 (2), pp. 206–236.
9. Toder, E. (2020). What Tax Experts Can Contribute: Lessons from World War II. Taxpolicycenter. URL: <https://www.taxpolicycenter.org/taxvox/what-tax-experts-can-contribute-lessons-world-war-ii>. (date of access 24.09.2024).
10. Inman, P. (2022). Ukraine needs ‘radical’ reform to sustain war effort, warn economists. *Support the Guardian*, no. 9. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/09/ukraine-needs-radical-reform-to-sustain-war-effort-warn-economists>. (date of access 12.10.2024).
11. Macroeconomic policies for wartime Ukraine. VoxEU. 12 Aug 2022. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/macroeconomic-policies-wartime-ukraine>. (date of access 12.10.2024).

Annotation

Barabash L. V., Scherban S. A.

Prospective directions of the development of the tax system of Ukraine

The martial law introduced in Ukraine in connection with Russia's armed aggression has a detrimental effect on the country's financial and economic environment. Currently, the country is operating in a state of crisis, which has spread

to all spheres of life and the national economy. And at this time of complex changes, special attention should be paid to tax system – as the main factor in the formation of resource base of budgets at the state and local levels. In the 20th century, many countries had experience of post-war reconstruction, in particular in the field of taxation. And for Ukraine at present, this experience can be valuable and significant, if we take into account authentic features and modern needs and demands of society.

The available experience, in particular of Great Britain and the United States of America, shows the dominance of fiscal vectors of tax system reform in post-war reconstruction. He was especially active in the field of income taxation of the population's income, moving from the level of "class" taxation to the general level, with the minimization of possible benefits and the maximization of tax rates. A similar practice was implemented in the field of indirect taxation.

Currently, Ukrainian society has clearly defined its future plans. This is a move towards the European Union and a departure to a fundamentally new level of external and internal relations. However, achieving the intended goals is possible only under the condition of sustainable economic development. And from this position, absolute fiscalization is unacceptable, as it can become the main factor in the destruction of the business environment and the total transition of current and potential taxpayers into the shadow sector. Instead, priority should be given to the regulatory vector, with the development and implementation of effective tax benefits, with progressive personal income tax rates and a single tax, with preferential taxation of priority and export-oriented spheres of activity. It is also worth focusing on building a new, responsible type of behavior of taxpayers, which is possible only if taking into account not only traditional economic, financial, conjunctural factors, but also psychological and behavioral aspects.

Key words: *tax system, tax, progressive tax rates, fiscalization, tax functions.*